

ЗАБРАВЕНАТА ИЛИ ПРЕНЕБРЕГНАТАТА БЪЛГАРСКА ДИПЛОМАЦИЯ

Доц. д-р Йордан Величков, Катедра „Международно право и международни отношения“, Правно-исторически факултет, ЮЗУ „Неофит Рилски“

Резюме: Статията разглежда определени изисквания към дипломата, а именно обективно да информира, аргументирано да прогнозира и да предлага не това, което ще се хареса на висшестоящите фактори, а идеи, в които е убеден, че ще бъдат полезни за собствената му страна, дори и да са в противоречие с официалната държавна политика. Като един от най-ярките примери за впечатляваща успешна дипломатическа кариера през последното столетие е посочен Милан Миланов. Започнал кариерата си в ООН като аташе, който често редактира и поправя грешките в документите на международната организация, за да стигне до посланик във Франция и представител на България в ООН. Той е един от водещите български журналисти, талантлив български дипломат, основател на катедра „Международно право и международни отношения“ и заместник-декан на Правно-историческия факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград, той остави неизличими следи в съзнанието на хилядите студенти, чийто преподавател е над 20 години. Професор Миланов бе четири години назначен и за директор на Института за външна политика към МВнР.

Ключови думи: дипломация, дипломатически представителства, външна политика.

THE FORGOTTEN OR NEGLECTED BULGARIAN DIPLOMACY

Assoc. Prof. Yordan Velichkov, PhD, Department of International Law and International Relations, Faculty of Law and History, South-West University “Neofit Rilski”

Abstract: The article examines certain requirements towards the diplomat, namely to objectively inform, to reasonably predict and offer not what will appeal to superiors, but ideas, in which they believe would be useful to their country, even if they are in conflict with the official state policy. Milan Milanov is one of the most striking examples of an impressive successful diplomatic career in the last century. He started his career in the UN as an attache, who often edited and corrected errors in the documents of the international organization; then he became an ambassador to France and a

representative of Bulgaria to the United Nations. He is one of the leading Bulgarian journalists, talented Bulgarian diplomat, founder of the Department of “International Law and International Relations” and Vice-Dean of the Faculty of Law and History of the South-West University “Neofit Rilski” – Blagoevgrad. He has left indelible traces in the minds of thousands of students whose lecturer he has been for over 20 years. Prof. Milanov has also been a Director of the Diplomatic Institute to the Minister of Foreign Affairs for four years.

Keywords: *diplomacy, diplomatic representations, foreign policy.*

Външната политика на всяка държава се формира от най-висшите властови институции – парламент, държавен глава и правителство. Те определят външнополитическите направления и цели, набелязвайки приоритетните ходове за тяхното реализиране. Правилното формулиране на основните насоки, както и цялостното формиране и провеждане на външната политика в стратегически и тактически план, е невъзможно без да бъде взето мнението на дипломатически представителства в чужбина. Те са тези, които най-добре познават обстановката в съответната държава и най-точно и компетентно могат да информират за вътрешната и външната ѝ политика, както и за нейната ориентация и обвързаност на международната сцена.

Едно от най-важните изисквания към дипломата е обективно да информира, аргументирано да прогнозира и да предлага не това, което ще се хареса на висшестоящите фактори, а идеи, в които е убеден, че ще бъдат полезни за собствената му страна, дори и да са в противоречие с официалната държавна политика. А това може да бъде постигнато само от добре подготвен дипломат, който освен това притежава високо чувство за отговорност, почтеност и смелост.

В навечерието на Първата световна война България разполага както с все още много добра армия и команден състав, така и с подготвени дипломати. Факт, за който твърде малко се знае, защото е бил старателно укриван десетилетия. Българските дипломати, които твърдо подкрепят политиката към национално обединение на българския народ, и макар и пратеници в чужбина на царя, са единствените, които се противопоставят на поетия вече от Фердинанд курс към Германия и Австро-Унгария. Въпреки съществуващата дворцова тирания, те смятат, че политиката на България, насочена към влизането ѝ в Тройния съюз, е прибързана, опасна и авантюристична. В многобройните дипломатически документи – доклади и шифрограми, изпратени от повечето европейски страни, се правят задълбочени анализи и оценки на международното положение, на съотношението на

силите и ресурсите на воюващите страни и преобладаващата част от тях прогнозира победа на Антантата. В почти цялата дипломатическа кореспонденция не се влага никакъв субективизъм, пристрастност или изблик на емоции. Впечатляваща е изключителната компетентност, задълбоченост и невероятно чувство за отговорност към собствената си страна. Дипломатическите ни представители в чужбина са единствените държавни служители, които проявяват открито опозиционно поведение, виждайки, че курсът, който поема България, е гибелен. Те не си заравят главите в пясъка, не се стремят да се харесат на висшестоящите, включително и на Фердинанд, а твърдо и безкомпромисно отстояват собственото си мнение, в правотата на което са твърдо убедени, и категорично разобличават антинационалната политика на монарха. Затова и някои от тях са принудени да напуснат дипломацията, а други плащат с дипломатическата си кариера.

Един от първите дипломатически представители, който осъжда поетия от България курс към Тройния съюз, е пълномощният министър в Лондон Димитър Хаджимишев. С изключително убедителни многобройни аргументи, които излага в кореспонденцията си до София, той прави упорити опити да вразуми българските ръководни фактори да не тласкат страната към нова национална катастрофа. Дипломатът смазващо разобличава опитите на Фердинанд да оправдае присъединяването към Германия, уж с нежеланието на Антантата да удовлетвори нашите териториални претенции. „Какво може да иска повече правителството на нашата държава“, пита в телеграма Хаджимишев, „когато вече ни предлагат линията Енос-Мидия и безспорната зона в Македония, обещават ни съдействие за връщане на Добруджа и Кавала? Като имам предвид, че изходът от войната ще бъде в полза на Съглашението, а също и това, което то ни осигурява, не трябва да губим време за спорни зони, а да почнем веднага преговорите на солидна база, която то ни дава“, апелира пълномощният ни министър в Лондон.

С неколкочкратното си потвърждаване на категоричното си становище, че огромна част от българските национални идеали могат да бъдат реализирани само с помощта на Антантата, Хаджимишев впечатлява с голямата си компетентност на международник. Той смята, че това е пътят, чрез който ще настъпи, след векове на вражди и войни, мир и добросъседство между балканските народи. Ще се сложи край на взаимното изстребление. Невероятна предвидливост и далновидност, доказана през последното столетие.

Гибелната за България прогерманска политика категорично е разобличена и от българския пълномощен министър в Петербург Михаил Маджаров: „Много пъти аз съм посочвал на правителството, че

разбирателството със Съглашението е напълно възможно и само под негова закрила ние можем да получим нашето обединение.“

След като разбира, че Фердинанд не желае и да чуе за съюз с Антантата, Маджаров, този горд и достоен българин, наследник на авторитетен и заможен род от Копривщица, завършва дипломатическата си кариера с думите: „Мога да служа на държавни идеи, но не и на лични и непозволени капризи.“

Безпримерна е смелостта и откровеността на българския пълномощен министър в Белград Ст. Чапрашиков. В една от телеграмите си той пише: „Ако България реши да атакува Сърбия, тя ще извърши страхотна авантюра, която ще ѝ коства бъдещето.“ А в друга телеграма предупреждава: „Ако България се бие в съюз с Турция срещу Русия, с която имаме особени исторически и племенни връзки, всички историци ще укорят нашето неблагоприятно племе и произнесената присъда ще тежи на душата на всички бъдещи български поколения.“ За тази дръзка и смела позиция Чапрашиков е уволнен, макар че е бил няколко години началник на кабинета на Фердинанд. Съветите са му отхвърлени с ирония, а стряскащите предупреждения към управляващите – заглушени. Те ще останат завинаги в дипломатическата и политическа история и ще свидетелстват, че България, наред с крайно примитивните си политици и пълното нищожество монарха, е имала и способни, ерудирани, интелигентни, смели и достойни дипломати въпреки дворцовия деспотизъм и безпощадната административна разправа с всеки, дръзнал дори да мисли различно от Фердинанд.

Най-парадоксално е, че всички ръководители на дипломатически представителства и дори голяма част от висшите дипломати се одобряват лично от Фердинанд. Един от най-приближените му е и Димитър Станчев, дългогодишен началник на тайната му канцелария. Изпращан е на едни от най-важните дипломатически постове: Букурещ, Виена, Петербург /където служи 10 години/, Париж. Когато започва войната, през 1914 г., е преместен в Рим. Отлично познаващ международната обстановка в резултат на огромния си дипломатически опит, Станчев е категоричен: печелившата карта за България в тази война е намесата ѝ на страната на Антантата.

Фердинанд е гневен на довчерашия си приближен и дворецов сановник и моментално го уволнява. Същата съдба споделя и опитният дипломат – пълномощен министър в Рим до Първата световна война, Димитър Ризов.

Очевидно България е единствената европейска страна, в която не само не се обръща внимание на безценната военно-политическа информация, изпращана от дипломатическите мисии, но към нея

Фердинанд се отнася с пълно пренебрежение и раздражение. Тя не се вписва в твърдо определения курс на Кобурга към Германия, неговата родина.

Макар и не толкова брутален като баща си Фердинанд, но подобен пренебрежителен подход към информацията на дипломатическите ни представителства показва и Борис III. Дипломати, които не само не споделят, но и са категорично срещу влизането на България в Тройния пакт, са уволнявани, понижавани или премествани на по-незначителни постове. Един от тях е Първан Драганов, пълномощен министър в Берлин. Освен че е противник на влизането на България в пакта, той възразява лично на Хитлер за предложението му, направено на Югославия да получи Солун, а това означава – и Егейска Македония, срещу преминаването на германските санитарни транспортни средства през югославска територия. За тази му дързост е преместен в Мадрид.

Крайни противници на обвързването на България с Тройния пакт са и пълномощните министри в Москва – Иван Стаменов, и в Лондон – Никола Момчилов. В знак на протест срещу влизането на българската страна в пакта ръководителят на българската дипломатическа мисия във Великобритания си дава оставката. А като един от най-опитните и способни български дипломати Стаменов недвусмислено прогнозира дори изхода на войната. Въпреки големите успехи на германската армия в първите месеци на нападението той е категоричен: „Независимо от всичко Червената армия ще победи, дори ако трябва да се изтегли зад Урал.“ Тази прогноза, станала известна на целия свят след войната, предизвика огромно възхищение към този български дипломат.

Друг изявен дипломат е Никола Антонов, работил в дипломатическите представителства в Стокхолм, Москва, Анкара, Виена. Само няколко дни след започването на Втората световна война той телеграфира на София, че тази война ще бъде загубена за Германия. В тази връзка препоръчва България да бъде изключително внимателна и предпазлива в своята външна политика. За тази му позиция пълномощният министър е строго наказан.

Впечатляващо е професионалното ниво на пълномощния министър във Вашингтон Димитър Наумов. Научил от американската преса за обявената от България война на САЩ и Англия, той изумен телеграфира в София, надявайки се, че става въпрос за грешка. Той дори не си представя, че може да се намери нормален български политик, който да извърши такова безумие.

Впрочем, най-точна и обективна оценка на българската външна политика дава американският президент Рузвелт. След обявяване на война на Англия и САЩ дежурният офицер в Белия дом събужда

президента и докладва тази новина. „Това изненада ли ви?“ – го пита президентът и добавя: „България е един от най-верните сателити на Германия и естествено е тя първа да ни обяви война. Не си струваше да ме събуждате за това!“

Сложната международна обстановка след Втората световна война наложи на България да продължи практиката за поддържане на добре подготвен дипломатически апарат. Високото професионално ниво на дипломатическите кадри многократно е доказано на международната сцена, дори и когато България е била обект на силен международен натиск поради груби грешки на управляващите. Факт е например, че в продължение на повече от три десетилетия България е обект на масирани атаки и претенции да признае „македонското“ малцинство. Единствено дипломатите, а не политиците ни, бяха тези, които успешно отбиваха яростните атаки на Белград и не допуснаха приемането на нито един документ на многобройните европейски и световни форуми, задължаващи България да признае съществуването на македонско малцинство на българска територия.

Българското правителство е инициатор за „възродителния процес“, който предизвиква гневната реакция на Турция и остро осъждане на България от международната общност. Отново българската дипломация успява професионално и аргументирано да защитава името и авторитета на България.

Разбира се, това не попречи на появилите се през 1989 г. „демократи“ да извършат най-голямата чистка в дипломатическото ведомство, изхвърляйки на улицата над 82% от дипломатическия състав /уволненията на дипломати в Унгария, Чехословакия и Полша са от 2 до 7 % /. Принципът „стани да седна“ е приложен на сто процента. И почти всички те бяха не деца на висши номенклатурчици, а произхождащи от народа. Високопрофесионалната дейност на много от тях е завинаги документирана в българските архиви. Сред тях се открояват имената на Киряк Цонев, блестящ арабист, автор на 11 научни и художествени книги, израсъл от аташе до посланик, Любчо Трохаров, Георги Юруков, Дончо Пеев, изключително подготвени специалисти по Балканите, Павел Парушев, най-успешния изследовател на Кемал Ататюрк, Иван Гарванов и Еньо Савов, израсли от аташета до посланици и зам.-министри, двама изключителни експерти по многостранната дипломация.

Пример за впечатляваща успешна дипломатическа кариера е Милан Миланов. Произхождащ от интелигентно работническо семейство той се изгражда като един от водещите български журналисти и като талантлив български дипломат. Започнал кариерата си в ООН като аташе, който често редактира и поправя грешките в

документите на международната организация, за да стигне до посланик във Франция и представител на България в ООН. Изключително успешна е и научно-преподавателската му дейност. Основател на катедра „Международно право и международни отношения“ и заместник-декан на Правно-историческия факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград, той остави неизличими следи в съзнанието на хилядите студенти, чийто преподавател е над 20 години. Професор Миланов бе четири години назначен и за директор на Института за външна политика към МВнР.

Защо българската управляваща прослойка през последното столетие, с известни изключения, се отнася високомерно, пренебрежително и дори враждебно към своите дипломати? Защо не използва опита, ерудицията, познанията на своите задгранични представители?

Една от най-важните причини за това отношение е ниското политическо и управленско ниво на ръководните фактори в държавата, както и тяхната безличност и сервилност на международната сцена. Затова и резултатите от българската външна политика през последното столетие са потресаващи.